

Forord

Den aktuelle interesse for rum i litteraturvidenskaben, der blandt andet har udmøntet sig i tidsskriftet *Passages* temanummer »Snyderum« fra 1999, handler primært om at bryde tidens monopollignende status i anskuelsen af litteratur og i stedet vise, hvorledes man også kan begribe litteraturen som et rumligt fænomen, f.eks. ved at fokusere på dens skildringer af konkrete steder, byens rum, huset eller hele landskaber og topografier. Nærværende runde nummer af *K&K* er et temanummer om rum og sted i litteratur og kultur. Til interessen for litteraturens rumlige aspekter følger dette temanummer således en udforskning af stedet som modsætning til rum. Forskellen mellem rum og sted er forskellen mellem det uendelige, det geometriske, det anonyme eller planlagte rum over for det velkendte, hjemlige og af fortællinger prægede sted. Stedet er den afgrænsede del af rummet, som vi har taget i besiddelse gennem sproget, vores fortællinger og gennem bosættelse, gennem kroppen. Edward Casey, der i bogen *The Fate of Place* har givet en omfattende filosofihistorisk behandling af stedet som kategori, viser hvorledes stedet (efter at have været fortrængt af det moderne rum hos Descartes, Locke og Leibniz) genopstår med tænkere som Merleau-Ponty, Foucault, Heidegger, Husserl og Bachelard. Tænkere der også har været centrale i litteraturvidenskabens aktuelle beskæftigelse med rum og sted, og hvoraf en del tilfælde danner referenceramme for temanummerets artikler.

Betragtet i forhold til vores omgivelser er det i grunden ikke mærkværdigt, at netop denne skelnen mellem rum og sted er aktual. Internationalisering og globalisering får os uvægerligt til at overveje betydningen af stedet og undersøge, hvad der ligger i ord som hjemme, herhjemme og hjemlighed, men i lige så høj grad at tænke over hvorledes nye rum gøres til steder, og hvordan vi samtidig undgår at gøre stedet til et nationalt aflukke. Alt imens vi forsøger at finde velegnede forståelsesmetaforer til at begribe de rumligheder, som præger de nye kommunikationsmedier, bl.a. internettet.

Temanummeret fremviser en mangfoldighed af tilgange i studiet af rumlige aspekter i litteratur og kultur. Nummeret indledes med to artikler, hvor forholdet mellem sted og identitet står centralt i behandlingen af værker af først Paul Auster og dernæst Pablo Henrik Llambías. Herefter følger to artikler, der berører spørgsmål omkring litterær rumrepræsentation og teksters rumlighed hos Denis Diderot og Nicholson Baker. Temaet afsluttet med to artikler, som undersøger litterære topoi: den gotiske borg, det forræderiske kirkerum og lysthuset i den følsomme have.

I *Gitte Duemose Hansens* artikel »Vandrere og hjemfarne« om Paul Austers *The New York Trilogy* og filmene *Smoke* og *Blue in the Face* står begreberne rum og sted centralt. På baggrund af Michel de Certeau, Fredric Jameson og Franco Moretti udforskes her forbindelsen mellem sted, fortælling og identitet i Austers værker. De grafiske og verbale gengivelser af personernes vandringsruter i romanen *City of Glass* læses som et forsøg på at 'mappe' jegets position i en labyrintisk, objektiverende metropol, men også som en ironisk kommentar til forestillingen om, at en selvbiografi kan fremstilles som en logisk sammenhængende livsbane og endelig som en repræsentation af vandringens (og læsningens) utopiske ikke-sted. I analysen af filmene fokuseres på samspillet mellem stedet og den identitet, der gennem fortællinger på én gang er formet af, indlejret i og samtidig skaber stedet, det levede sted.

Den følgende artikel af *Claus K. Kristiansen* »Ustedets poetik« giver en analyse af Pablo Henrik Llambías' *Rådhus* fra 1997. Med inddragelse af blandt andet Michel Foucaults heterotopi-begreb og Gaston Bachelards topoanalyse viser Kristiansen, hvorledes Llambías med sin tværæstetiske og multimediale udforskning af Danmarks 275 rådhus indsamler og genfortæller de fortællinger, der efterfølgende forsyner de ellers identitetsløse og historieløse forstadsrådhus med fortælling og dermed identitet. Rådhusene, de stedløse u-steder, bliver hjemlige i Llambías' projekt eller som Kristiansen udtrykker det om rådhusprojektets resultater: »Rådhuset er kommet til (at) huse«. Kristiansens artikel sætter således på samme måde som nummerets første fokus på de narrative aspekter, der medvirker til at forvandle rum til sted, og det forhold, at en blot arkitektonisk formgivning og organisering af rum netop ikke producerer sted.

Anne Fastrup og *Jesper Gulddal* beskæftiger sig med, hvorledes rum repræsenteres i litteratur, og hvorledes litteraturens repræsentation kan antage rumlig karakter. I artiklen »Værket og det sociale rums stemmer« behandler Anne Fastrup Denis Diderots roman *Le neveu de Rameau*. Personen »Lui« læses som et billede på et nyt litterært formsprog og et nyt værkbegreb, der bryder med periodens overvejende klassicistiske værkbegreb og snarere indfrier den moderne romans poetik. Fastrup argumenterer for, at romanen som helhed søger at realisere dette værkbegreb ved at åbne sig mod en politisk og sproglig kontekst og repræsentere den »uspektakulære, prosaiske sociale verden«. Det sociale rum er hos Diderot gengivet i romanens udsigelsesmæssige flerstemmighed og dens gengivelser af sladder, ørkesløs snak og sproglig støj produceret af personer, der helst hører sig selv tale.

Jesper Gulddals bidrag »Plottet mod plottet« introducerer til amerikaneren Nicholson Bakers forfatterskab. Dog er det især romanen *The Mezzanine*

med dens ekstreme forhold mellem fortællertid og fortalt tid, dens pervertering af plottet og dens associative, digressive struktur hvortil blandt andet hører et omfattende fodnoteapparat, som analyseres hos Gulddal. Med Lessings begreber fra *Laokoon* beskrives Bakers romaner som en bestræbelse på at erstatte eller supplere fortællingens tidslige »nacheinander« med et rumligt »nebeneinander«. Fodnoter og digressioner erstatter fortællingens »lineære succession med en flade« præget af simultanitet. Organiseringen af den rumlige tekstflade afspejler dermed også hvad Gulddal kalder Bakers »fænomenologi for den menneskelige bevidsthed.« Hertil hører forestillingen om, at livet kondenserer sig i dagligdagens genstande og lader sig beskrive i associative bevægelser mellem disse snarere end i plottets lineære organisering.

Temaet afsluttes med to artikler om litterære topoi. *Svend Aage Svenstrup* skriver om det gotiske topos, både i betydningen sted og i betydningen fast kliché. Han ser i sin artikel på gotiske steder som borge, klostre, ruiner og lægger særlig vægt på deres konstituerende betydning for fortællingers handlingsdimension samt de politiske, sociale og magtmæssige relationer, som stederne udtrykker. Med reference til Lessing viser han, hvordan det gotiske sted ikke er et »fastfrosset nebeneinander«, men flyder sammen med handlingens »nacheinander«, og hvordan der foregår en dialog mellem de gotiske litterære steder og de virkelige, reelle steder. Svenstrup opsøger i den sammenhæng også virkelighedens gotiske steder, det gælder William Beckfords virkeliggjorte arkitekturfantasi Fonthill Abbey i Wilthire. De litterære gotiske steder, der behandles i artiklens sidste del, er kirken og klostret fra Ann Radcliffes roman *The Italian* og den hjemlige Christian Winthers »Skriftestolen«. I begge tekster er rummet forsynet med arkitektoniske finesser, spatiale gåder, der foranlediger overskridelser af adskillelsen mellem »her og der, mellem det sete og det talte, mellem billed og ord.«

I *Karin Esmanns Knudsens* artikel »Lysthuset« er emnet den følsomme have og dens lysthuse. Mens det i de formelle haver er autoriteten og magten, der er placeret i det geometriske rums centrum, så er det i de landskabelige haver det enkelte jeg og dets indre følelsesliv, der indtager centrum. Vandringen rundt i haven – Sanderumgaard Have er et af artiklens danske eksempler – er en »udforskning og en erkendelse af jegets egen indre natur«. På samme måde som hos Svenstrup om det gotiske rum peger Esmann Knudsen på den gensidigt inspirerede dialektik, som findes mellem det fysiske rum – den følsomme have og dens lysthuse – og litteraturen og billedkunsten. Blandt de litterære eksempler, som inddrages, er Henrik Hertz' »Spadseretouren« og Goethes *Valgslægtskaber*, hvor en moshytte i godsets nyligt anlagte landskabelige have er valgt som stedet for de afgørende vendinger i personernes intime følelsesliv.

I nummerets debatsektion afleverer Søren Kjørup og Jørgen Holmgaard deres afsluttende indlæg i diskussionen om sidstnævntes bog *Teoriens topik*. Ved en beklagelig teknisk fejl var notetallene i Søren Kjørups indlæg i *K&K* 89 faldet bort. De nødvendige rettelser bringes nedenfor p. 138.

Nummeret afrundes som vanligt med en anmeldelsessektion.

Red.